

Mi Lennhag

Populism, putinism och popularitet

Ett motsägelsefullt ryskt ledarskap¹

Den klassiska populistiska retoriken är en appell till folket, där folket betraktas som en homogen grupp som framför allt utmärks av sin underlägsenhet i förhållande till en privilegierad maktelit. Teoretiskt sett är populismen därmed ett uttryck för kampen mot dessa orättvisa skillnader. Verklighetens populism har dock inte alltid detta som sitt huvudsakliga syfte. Östeuropa och Ryssland är en region där populistisk retorik även i postsovetjetisk tid används på ett något annorlunda vis och där både ledarrollen och samhällskritiken antas andra former

än vad som enkelt går att artbestämma som populism.

Populistisk politik och retorik utgår ofta från förenklade lösningar och bygger på vi mot dem-argument, där klyftan mellan makthavare med maktmonopol och folkflertalet framhålls som samhällets största problem. Folket betraktas som en enda grupp, oberoende av klass. Skillnaderna i samhället ligger i stället i förhållandet till makteliten.

Cambridge Dictionary Online definierar populism som »politiska idéer och aktiviteter som gör anspråk på att tillvarata vanligt folks behov och önsk-

1. Författaren vill tacka Niklas Bernsand, Tobias Ljungvall och Richard Sakwa.

ningar».² Med en sådan definition kan det låta som om populism bygger på en vänsteranalys av samhället och dess maktfördelning. Populistisk politik är dock inte synonymt med vare sig vänsterpolitik eller högerextremism. Faktum är att man sällan ser en tydlig ideologi bakom den populistiska politiken.

I *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences* framhålls att man inom forskningen sammankopplar flera olika företeelser med populism.³ Vad som förenar dem är någon form av »masspolitik« som utger sig för att handla i folkets intresse, men som skiljer sig från både klasspolitik och pluralism med överlappande sakintressen. Här ingår ofta en stor dos kritik av det etablerade politiska systemet och av de former av representativ demokrati där avståndet mellan folk och ledare är stort. Populism är inte detsamma som kritik av den representativa demokratin, men samtidshistoriska exempel på populism visar hur viktig denna kritik är. Olika former av direktdemokrati förordas som lösningen. Detta betraktas ofta som en av hörnstenarna i populism som ideologi, rörelse och idé. Just detta särdrag är också relevant när det gäller vissa ledare, partier och grupperingar i dagens Östeuropa.

Vad politiker, forskare och gemene man menar med populism varierar

mycket, vilket framgår av flera texter i detta nummer. Jag kommer inte att utgå från en bestämd definition, utan snarare använda mig av begreppet för att belysa ledarskapets roll i ett sammanhang som i vissa avseenden faller under en eller flera definitioner av populism. Jag ska diskutera tre aspekter av populism i allmänhet och Putins ledarstil i synnerhet: inställning till den representativa demokratin, ledarskap och gräsrotsorganisering.

Ofta påpekas att ambitionen att motarbeta den rådande representativa demokratin hamnar i skymundan när en populistisk rörelse väl erövrar makten. När det gäller Östeuropa kan man fråga sig om denna ambition ens har funnits från början. Den första frågan som här kommer att belysas är just om man kan tala om en putinism som syftar till att förändra den representativa demokratin och införa ett mer folknära styre. Diskussionen tar avstamp i den mediala rapporteringen och debatten.

Det andra särdrag hos populism som retorik och politik som kommer att diskuteras är ledarskapet. Populistiska partier har ofta starka ledare som svarar för stora delar av organisationens uppbyggnad och idéutveckling, vilket i mångt och mycket stämmer in på situationen i Ryssland. Men vad innebär närmare bestämt ett populistiskt ledar-

2. Se <http://dictionary.cambridge.org>, sökordet »populism« (hämtningsdatum 7 juli 2010).

3. Neil J. Smelser och Paul B. Baltes (red.), *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences* (2001), uppslagsordet »Populism«.

skap? Enligt *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences* handlar det om ett starkt, personifierat och ofta karismatiskt ledarskap.⁴ Putin är ett både representativt och unikt exempel på detta.

Den tredje och sista aspekten av populism som kommer att diskuteras är mobilisering eller kollektivt handlande av gräsrotsorganisationer. I Ryssland kan man inte riktigt tala om mobilisering med utgångspunkt i ett starkt civilt samhälle eller andra folkligt förankrade grupperingar.

Närmast följer en genomgång av populismens historia i Ryssland, en beskrivning av »putinismen« och en berättelse om den Putin som framträtt som machoman i både ryska och västerländska medier. Putins framgångar betraktas därefter mot bakgrund av Rysslands enorma ekonomiska tillväxt under 00-talet och omvärldens mediala rapportering om den ryske ledaren. Slutligen diskuteras de ryska protester mot Putin som tilltagit i styrka och omfattning sedan mars 2010.

Tidig och samtida rysk populism

»Populism« användes första gången för att beskriva två rörelser som uppstod under sent 1800-tal. Den ena var amerikanska Populist Party och den andra den ryska narodnikrörelsen, som

sökte värna böndernas intressen under sent 1800-tal. *Narod* betyder »folk« och *narodnik* »folkvän«.

Folket i detta sammanhang var bönderna, som ansågs stå för det rena och nedärvda; som representanter för det av rörelsen idealiserade jordbruket betraktades bönderna som det »rätta« folket. Rörelsen ville motarbeta industrialisering och centralisering och erbjuda ett alternativ till kommunismen – Lenin klassade senare rörelsen som småborgerlig. Enade bönder skulle motverka uppkomsten av en politisk elit. Narodnikrörelsen försvann i och med revolutionen 1917, men efter Berlinmurens fall har populistiska tendenser åter gjort sig gällande i flera delar av Östeuropa. Det ryska substantivet *narod* kan faktiskt betyda både folk och nation, eller mer specifikt de lägre samhällsklasserna i en nation eller vanligt folk som bärare av en nationell kultur. Ordets koppling till ursprung och tillhörighet är alltså stark. Denna koppling är också närvarande i dagens ryska politik och retorik.

Ett exempel på detta är Rysslands agrarparti (Agrarnaja Partija Rossii), som vid bildandet 1993 var ett av det moderna, självständiga Rysslands första partier. Partiet förespråkade småskaliga industrier och ville bevara det lokala och decentraliserade »lilla« samhället. Ideologiskt betraktades partiet som ett vänsteralternativ med både socialistiska och kollektivistiska influenser. Med

4. Ibid.

mottot »Fäderneslandet, självständighet för folket, rättvisa och välfärd« stod partiet, sett till väljarframgångar, på topp 1999.

Begreppet »fädernesland« är i högsta grad närvarande i den ryska politiken. Partikoalitionen Fäderneslandet – Hela Ryssland (Otetjestvo – Vsja Rossija, OVP), som bildades 1999 för att stödja nyvalde president Putin, ombildades inom kort till Enade Ryssland (Jedinaja Rossija), som i dag innehar hela 64 procent av platserna i duman.

Under 2008 offentliggjorde Rysslands agrarparti att man ämnade gå samman med Enade Ryssland, som är både Medvedevs och Putins parti. Partisammanslagningen mötte intressant nog inget direkt motstånd från Enade Ryssland, som efter partikongressens godkännande mottog en väljarstark grupp. President Medvedev står partiet nära utan att vara medlem. Han uttalade 2008 att det skulle vara förhastat att som statsöverhuvud gå med i partiet. Medvedev har även sagt att han anser att ideologi är något »farligt«, vilket väckt nyfikenhet utomlands.⁵

Ett annat parti med populistiska tendenser i dagens Ryssland är Fosterlandet (Rodina), som med sina både nationalistiska och socialistiska drag blev ett av fyra partier som kom in i duman vid valet 2003. I januari 2005 under-tecknade 19 dumaledamöter, däribland

medlemmar i Rodina och kommunistpartiet, en begäran ställd till riksåklagaren om att judiska organisationer skulle förbjudas i Ryssland. Detta orsakade en mindre skandal, som inte blev mindre av att begäran lämnades in samma dag som Putin deltog i högtidlighållandet av Auschwitz befrielse.

År 2006 gick Fosterlandet och ett par andra partier upp i det nybildade patriotiska partiet Rättvisa Ryssland: Fosterlandet, pensionärer, livet (Spravedlivaja Rossija: Rodina, Pensionery, Zjizn'). Den nya partisammanslagningen fortsatte som ett av de fyra partierna i dagens duma.

Att dagens populister sällan kallar sig just populister ser man på många håll i världen. Populism som begrepp har däremot skiftande innebörder i olika länder. I Sverige används det ofta nedlåtande i beskrivningar av extrema och oseriösa partier, men i Europas östra länder har det inte alltid samma negativa klang.

Putinism som politik och retorik

Termen »putinism« syftar på den politik som Vladimir Putin förde under sin tid som president mellan 1999 och 2008, men är också nära förknippad med partiet Enade Ryssland, som grundades 2001 till stöd för Putin i dennes

5. »Profile: Dmitry Medvedev«, *BBC News* 080507 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7136556.stm>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

presidentskap. Termen är populär i både vetenskapliga texter och medierapporteringen.⁶ Putins anhängare däremot talar inte lika ofta om putinism.

Putin gjorde karriär inom KGB och blev byråns högste chef, en post som han innehade fram till augusti 1999, då han utnämndes till premiärminister. Samma år efterträdde han Boris Jeltsin som president. Ytterst litet ideologi märktes i Putins tidiga politik; i stället framhölls enskilda sakfrågor, även om det ofta rörde sig om ganska allmänt hålla slagord om bättre ekonomi och bättre framtid. Han förespråkade på samma gång minskad militär närvaro i Tjetjenien och allmän militär upprustning i syfte att återställa den militära maktpositionen från Sovjettiden. Därtill märktes en positiv inställning till blandekonomi, samtidigt som både nyliberalism och fortsatt EU- och NATO-utvidgning österut motarbetades.

Bristen på politisk ideologi och Putins speciella ledarroll har inte sällan kallats populistiskt. Det är dock inte så enkelt att beskriva Putin som populist. Ofta betraktas putinismen som en ideologi, trots viss brist på ideologiska övertygelser. Utmärkande för den, förutom

sakfrågornas stora betydelse, är en viss typ av ledarskap. Putin är landsfadern som önskar bli sedd som en stark ledare och som en symbol för det nya Ryssland på ekonomisk frammarsch. Samtidigt har Putin förespråkats både en stark presidentmakt och ökad centralisering, vilket rimmar illa med flera av de förekommande definitionerna av populism. Den populistiska retoriken framför som bekant ofta krav om att makten bör tillkomma folket – eller den ledare som »inkarnerar« folket. Om man tar fasta på det senare kan man tänka sig en form av populistisk kritik av den politiska maktkoncentrationen som inte förkastar andra former av maktkoncentration, så länge som de uppfattas stå i större samklang med »folkets« vilja.

Den 30 december 1999 signerade Putin programförklaringen »Ryssland vid millennieskiftet«.⁷ I denna skrivning medgav Putin en rad problem i landet: halverad BNP under 90-talet, låg nivå av utländska investeringar, brist på högteknologisk utrustning med mera. Putin hävdade att den ekonomiskt och socialt ansträngda situationen »i huvudsak är det pris som vi [ryssar] måste betala för arvet efter sovjetekonomin«.⁸

6. Se till exempel William H. Thornton och Songok Han Thornton, »Russia Turns East. Putinism and the Making of a New Second World«, i *Journal of Developing Societies* volym 24 (2008), s. 439–463.

7. Programförklaringen går att läsa på ryska på http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_milennium.html (hämtningsdatum 7 juli 2010). En engelsk översättning finns i Andrei Melville och Tatiana Shakleina (red.), *Russian Foreign Policy in Transition. Concepts and Realities* (2005), s. 221–234.

8. *Ibid.*, s. 223.

Kommunismen dömdes i texten ut som ett system som inte hade lyckats frambringa en rik nation, som inte tillät nödvändig konkurrens, som inte gav individen frihet och som inte insåg behovet av informationsteknik och elektronik. Resultatet var ett Ryssland som 1999 inte var förmöget att verka på den internationella arenan. Apropå kommunismen betonade Putin vikten av att »inse det oerhörda pris vårt land och dess folk måste betala för detta sociala experiment«.⁹

Putin menade dock att Ryssland av år 1999 var på väg att lämna den ekonomiska och politiska övergångsperioden bakom sig och att det var »för tidigt – mildt uttryckt – att avskriva Ryssland som stormakt«.¹⁰ Richard Sakwa skriver att valet att publicera skrivelsen på regeringens webbplats i stället för i dagspressen var ett aktivt val för att understryka hur Putin insåg vikten av både teknisk innovation och kommunikation med folket.¹¹ Putin beskrev i sitt uttalande ett Ryssland som befann sig mitt i en av de mest krävande perioderna i sin historia, ett land som »för första gången under de senaste 200–300 åren står inför ett reellt hot att bli en andra

eller kanske till och med tredje klassens nation«.¹²

Den tillträdande presidentens ambitioner framstod som vidsträckta. Enligt Sakwa var Putin mån om att framhäva en distinkt putinsk »tredje väg« för Ryssland. Viktiga i denna bild var frågor som patriotism, Rysslands storhet och Ryssland som ett unikt land (och inte en dålig kopia av USA eller Storbritannien).

Redan i sitt uttalande från 1999 argumenterade Putin för en stark centralmakt. Här sades att »nyckeln till Rysslands återuppvaknande och uppgång är den statliga sfären. Ryssland behöver en stark statsmakt och måste ha det«.¹³

Jacques Rupnik, historieforskare vid Institut d'études politiques de Paris, menar att det som till en början såg ut att bli en framgångssaga för liberalismen i Östeuropa i allmänhet, och Ryssland i synnerhet, från slutet av 90-talet har förbytts i en snarast antiliberal populistisk ledarstil. Rupnik menar att den östliga liberala demokratin står inför sin första riktigt stora utmaning med populismens framväxt.¹⁴ Han poängterar att det dock inte handlar om någon antidemokratisk politik.

9. Ibid., s. 224.

10. Ibid., s. 230.

11. Richard Sakwa, *Putin. Russia's Choice* (2004), s. 52.

12. Melville och Shakleina (red.), *Russian Foreign Policy in Transition* (2005), s. 234.

13. Ibid., s. 229.

14. Jacques Rupnik, »Eastern Europe's Turn Right. Popular Front«, i *New Republic* den 19 och 26 februari 2007.

Machomannen Putin som pr-framgång

Omvärldens tidningsläsare serveras då och då bilder föreställande Putin i olika typiskt ryska, manliga roller. Denna rapportering har inte upphört efter att Putin fått en efterträdare på presidentposten. Bilderna har dokumenterat scener från en cockpit på ett stridsflygplan, flugfisketurer, simturer i bergsjöar, hästutflykter på den sibiriska tundran, bergsbestigning, ubåtsdykning till boten av världens djupaste sjö eller Putin i färd med att göra upp eld iklädd militäruniform. Under en vildmarkresa i ett naturreservat i östra Ryssland ska Putin enligt medierapporteringen ha reagerat blixtnabbt och med bedövningspil skjutit en tiger som attackerade det medföljande tv-teamet. Efteråt hyllades presidenten som en hjälte som troligtvis räddat livet på journalisterna. Inte sällan har Putin fotograferats i bar överkropp under dessa vildmarksäventyr. Därtill har han lanserat en instruktionsvideo i judo med sig själv i huvudrollen. Putin har onekligen hunnit med mycket under sina »semestrar« under åren vid makten. Detta ska man då jämföra med den något »mjukare« Medvedev, som utövar yoga i stället för att träna judo och som inte syns på bilder annat än ordentligt påklädd.

En kärlekssång med refrängen »tänk om jag hade en make som Putin« var länge populär bland ryska kvinnor. På Youtube kan man se en video där en tjejgrupp spelat in den låten och sjunger hur de önskar sig en man som Putin – full av styrka, inte alltid berusad, som inte slår sin kvinna och som inte flyr fältet när saker och ting börjar bli besvärliga.¹⁵

Hur ska man förklara Putins popularitet? En viktig faktor är Tjetjenien. Vissa menar att det »behövdes« ett krig för att ge Putin popularitet sedan han hösten 1999 tillträtt som premiärminister. Fredsuppgörelsen från 1996 med Tjetjenien ansågs förödmjukande och var allt annat än glömd inom säkerhetspolisen FSB (tidigare KGB). Många familjer hade dock förlorat anhöriga under krigsperioden 1994 till 1996 och krigströttheten var stor. Efter en serie sprängningar av bostadshus i bland annat Moskva hösten 1999 med hundratal civila dödsoffer – brott som tjetjener officiellt gavs skulden för – vände opinionen snabbt.

Konspirationsteorierna om Moskva-bombningarna 1999 är många. Vissa har menat att det finns starka indicier för att sprängningarna planerades på FSB:s högkvarter och att Putin själv var inblandad.¹⁶ Tidigare FSB-översten Michail Trepasjkin häktades ett par dagar innan

15. Se http://www.youtube.com/watch?v=_OFOPd6pgjI (hämtningsdatum 7 juli 2010).

16. Efter bombningarna i Mosvas tunnelbana 2010 skrev *Svenska Dagbladets* Jan Blomgren att »[s]tarka indicier pekade [...] på att säkerhetstjänsten FSB, tidigare KGB, forts. på nästa sida

han skulle lägga fram de bevis han sade sig ha för FSB:s inblandning. Han dömdes till fängelse för att ha offentliggjort hemliga dokument. Även den i London giftmördade tidigare FSB-översten Alexander Litvinenko sade sig ha liknande bevis. Han mördades ett par veckor efter att ha anklagat Putin för att ha beordrat mordet på Anna Politkovskaja. Litvinkos båda böcker i ämnet beskriver en påstådd förvandling av FSB till en terroristorganisation och framhåller bostadsbombarna som ett sätt att skapa folkligt stöd för beslutet att inleda en ny öppen konflikt med Tjetjenien.¹⁷

Oavsett anklagelser och konspirationsrykten har Putin varit mycket populär, vilket onekligen är ett intressant fenomen i sig. Hösten 1999 betraktades han som ett betydligt bättre alternativ än den sittande presidenten Boris Jeltsin, som många ryssar skämdes för. Putin valdes till president redan i för-

sta valomgången i mars 2000. Ryssarna har därefter namngivit katedraler, kollektivjordbruk, kakor och barer efter presidenten.¹⁸

Populariteten för Putin har fortsatt att öka. Enligt Levada Center (en ryskt, politiskt oberoende institut) steg andelen ryssar som stödde Putin från 31 procent i augusti 1999 till 80 procent i november samma år. Enligt samma institut fick Putin stöd av 81 procent av medborgarna i juni 2007, vilket vid den tiden var det största stödet för någon ledare i världen.¹⁹ En opinionsundersökning från 2007 genomförd av amerikanska tankesmedjan The Pew Research Center ställde frågor om hur Rysslands problem bäst borde lösas. Hela 63 procent av ryssarna föredrog att lita på »en stark ledare«, medan bara 26 procent angav »ett demokratiskt styrelseskick«.²⁰

Olika kommentatorer har påtalat det extremt låga förtroendet i Ryssland för

forts. från föregående sida i högsta grad var inblandad« i 1999 års händelser (Jan Blomgren, »Vitt är sällan vitt i Moskva«, i *Svenska Dagbladet* den 29 mars 2010 (http://www.svd.se/nyheter/utrikes/vitt-ar-sallan-vitt-i-moskva_4501297.svd), hämtningsdatum 7 juli 2010).

17. Yuri Felshinsky och Alexander Litvinenko, *Blowing up Russia. Terror from Within* (2007) och Alexander Litvinenko, *LPG – Ljubjanskaja Prestupnaja Gruppировka. Oficer FSB daët pokazanija* (2002).

18. »Putin's popularity is timeless«, *BBC News* den 31 augusti 2002 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/not_in_website/syndication/monitoring/media_reports/2227920.stm), hämtningsdatum 7 juli 2010).

19. »Putin's performance in office – Trends« (http://www.russiavotes.org/president/putin_performance_trends.php), hämtningsdatum 7 juli 2010); Jorn Madslie, »Russia's economic might. Spooky or soothing?«, *BBC News* den 4 juli 2007 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6265068.stm>), hämtningsdatum 7 juli 2010).

20. Erin Carriere-Kretschmer och Kathleen Holzward, »Putin's Popularity Propels Chosen Successor in Russian Election. Russians Prefer Strength in Their Leader, Economy over Democracy« (<http://pewresearch.org/pubs/749/russia-public-opinion>), hämtningsdatum 7 juli 2010).

politiska institutioner och konstaterat att ryssarnas misstro mot demokrati är kopplad till ett bristande förtroende för marknadsekonomiska institutioner.²¹ I en undersökning genomförd av World Values Survey placerade sig Ryssland på femte plats bland länder där man anser att »det ekonomiska systemet fungerar dåligt i demokratier«.²²

Enorm ekonomisk tillväxt under Putin-eran

I detta sammanhang bör man dock ha i åtanke den enorma ekonomiska framgång som Ryssland upplevde under Putins tid som president. I en artikel med den talande rubriken »Putin the Terrible, we love you« heter det att Rysslands »liberalisering av ekonomin var en traumatisk historia«.²³ Den ekonomiska omvandlingen var visserligen en chockerapi på många sätt, men samtidigt framgångsrik. År 1999 betraktade många Ryssland som ett ekonomiskt sett uträknat land. Sedan dess har ryssarna fått det betydligt bättre materiellt sett. Mellan 1999 och 2008 uppvisade Ryssland en jämn

och stark tillväxt. Oljepengarna strömmade in.

Ekonomiprofessorn Marshall Goldman menar att den ryska återhämtningen efter det finansiella systemets kollaps 1998 inte kan ses som något annat än ett politiskt och ekonomiskt mirakel. Goldman visar hur Ryssland raskt betalade av sina utlandsskulder och år 2008 besatt en av världens största reserver av utländsk valuta. Ryska industrier har moderniserats, energiresurser har (åter)förstatligats och makten har centraliserats.²⁴

Var Putin beroende av de ekonomiska framgångarna för att uppnå och behålla de höga popularitetssiffrorna? Den amerikanske ekonomijournalisten Richard Rahn noterade 2007 att »putinismen var avhängig av att den ryska ekonomin växte så pass snabbt att de flesta människor såg sin levnadsstandard öka och i utbyte mot detta var beredda att stå ut med en viss repression«.²⁵ Han förutspådde att »putinismen sannolikt kommer att bli mer repressiv när Rysslands ekonomiska lycka vänder« och att »Kremls förmåga att kontrollera befolkningen och skrämma Europa kommer att minska« vid en nedgång för olje- och råvaruindustrin.

21. Vladimir Shlapentokh, »Trust in public institutions in Russia. The lowest in the world«, i *Communist and Post-Communist Studies* volym 39, nummer 2 (2006), s. 153–174.

22. Ibid.

23. Mark Franchetti, »Putin the Terrible, we love you«, i *The Sunday Times* den 27 maj 2007 (<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article1844508.ece>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

24. Marshall Goldman, *Petrostate. Putin, Power, and the New Russia* (2008).

25. Richard Rahn, »From Communism to Putinism«, i *The Brussels Journal* den 21 september 2007 (<http://www.brusselsjournal.com/node/2501>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

Frågan är om denna nedgång nu har kommit. Frågan är också hur det nya ryska »tandemstyret« – med både Medvedev och Putin i maktens centrum – påverkar det folkliga stödet för ledargestalterna. Det finns inte många exempel på två parallella maktcentra i Rysslands historia; Kreml är makten. I och med Medvedevs tillträde som president fick Ryssland två maktcentra: dels presidentadministrationen i Kreml, dels regeringskansliet i det så kallade Vita huset. Putin har dock ingalunda lämnat den ryska politiska arenan.

Omvärlden betraktar och beklagar putinismen

2004 var sista året som den USA-baserade organisationen Freedom House gav Ryssland det övergripande omdömet »delvis fritt«; varje år därefter har landet bedömts som ofritt. År 2004 gjorde Freedom House bedömningen att Ryssland inte längre hade demokratiska val, att man inte längre kunde tala om en fri press och att landet under 2003 hade tagit »ytterligare steg mot auktoritärt styre«.²⁶ I den senaste rapporten från 2010 är bilden än tydligare:

Putin har under sin tid nära makten ökat sitt inflytande. Parlamentsvalet i december 2007 fick omdömet »kraftigt manipulerat«.²⁷

I omvärldens medier betraktas Putin som en självsäker man, som på sätt och vis återspeglar Rysslands nyvunna självförtroende. Ibland har Putin kallats den nye ryske tsaren. Man kan läsa nyhetsartiklar där författarna retoriskt undrar om Putin är en postmodern populist, en makthungrig autokrat eller en gammaldags diktator i demokratisk förklädnad. Ibland sägs det halvt på skämt, halvt på allvar, att FSB i och med Putins presidentskap tagit över makten i Ryssland.

Många är de hårda orden i utländsk press om att putinismen innebär ett hot mot det civila samhället, att den har haft förödande effekter för mediernas frihet och oppositionens möjligheter till politisk debatt, att den har lett till korrupktion inom både politik och rättsväsende, till ökad militarisering av samhället, till ökat FSB-inflytande och till en korporativism med närmare band mellan stat och näringsliv. Emellanåt kan man läsa att de ryska affärsmännen, politikerna och byråkraterna är samma personer som

26. Se <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2003> (hämtningsdatum 7 juli 2010). De årliga Freedom House-rapporterna har fått stort genomslag inom både forskning och politik. Årligen publiceras två typer av rapporter över situationen för demokrati och frihet i världen. Länderna bedöms utifrån två aspekter, politisk frihet och mänskliga rättigheter, på en sjugradig skala. Utifrån resultatet delas länderna in i tre kategorier: »fria«, »delvis fria« och »ofria«.

27. Se http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2009&country=7689&pf (hämtningsdatum 7 juli 2010).

byter tjänster med jämna mellanrum. Omvärldens medier framhåller också gärna Putins export av putinismen till känsliga postsovjjetiska stater.²⁸

Statsvetaren Arnold Beichman har menat att putinism i dag har blivit ett lika betydelsemättat slagord som stalinism var under 1900-talet.²⁹ Beichman frågar sig varför Ryssland verkar oförmöget att skapa ett hållbart demokratiskt samhälle och i stället uppvisar en historisk sekvens med den ene Ivan den förskräcklige efter den andre. Detta resonemang ligger helt i linje med en utbredd åsikt bland historiker och journalister som ser den ryska historien som en *sonderweg* som länge än kommer att befinna sig långt bakom Europa utvecklingsmässigt.

Det finns en rysk misstänksamhet mot väst. Putin talade faktiskt för många ryssar när han 2005 beskrev

Sovjetunionens sammanbrott som den största geopolitiska katastrofen under 1900-talet. Putin uppfattas i många sammanhang som en ledare som återställt den nationella stoltheten. Utrikesminister Lavrov sade vid G8-mötet i Petersburg 2006 att Ryssland inte tillhör väst, utan är en speciell nation som går en unik väg.³⁰

Richard Rahn betraktar putinismen som »en ryssnationalistisk, auktoritär form av styrning som utger sig för att vara en fri marknadsekonomi«, men som i själva verket »har fler likheter med fascism än med kommunism«³¹. Enligt den ryske matematikern och politiske analytikern Andrei Piontkovsky, som har skrivit mycket kritiskt om just Putinregimen, som han kallat en »mjuk totalitär regim«³², är putinismen »det högsta stadiet i Rysslands rövarkapitalism«.³³

28. George F. Will, »Putinism On the March«, i *Washington Post* den 30 november 2004 (<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A20887-2004Nov29?language=printer>, hämtningsdatum 7 juli 2010); Christopher Walker och Robert Ortung, »Russia. Putinism's Impact On The Neighbors«, *Radio Free Europe* den 12 februari 2008 (<http://www.rferl.org/content/article/1079468.html>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

29. »Regression in Russia«, i *Washington Times* den 10 februari 2007 (<http://www.washingtontimes.com/news/2007/feb/10/20070210-101939-5365r>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

30. »G8 Members No Longer Have Common Goals, Expert Says«, *Radio Free Europe* den 31 juli 2006 (<http://www.rferl.org/content/pressrelease/1105888.html>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

31. Richard Rahn, »Putinism«, i *The Washington Times* den 20 september 2007 (<http://www.washingtontimes.com/news/2007/sep/20/putinism/>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

32. »G8 Members No Longer Have Common Goals, Expert Says« (2006).

33. Andrei Piontkovsky, »Putinism. Highest stage of robber capitalism«, i *The Russia Journal* den 7–13 februari 2000 (<http://www.cdi.org/russia/johnson/4094.html#1>, hämtningsdatum 7 juli 2010).

Samtidigt är det inte lätt att med sådan retorik avfärda en president som har haft omfattande stöd av folket. Sveriges Radios Moskva-korrespondent Anna-Maja Persson har kallat Putin »ett strategiskt maktgeni« och lyft fram det faktum att Putin inte bara behållit sin popularitet under sina år vid makten, utan att den faktiskt också har ökat.³⁴

Ökade ryska protester mot Putin

I *Time* kunde man i början av året läsa att oppositionen äntligen ser tecken på »avputinisering« av det ryska samhället.³⁵ Samma månad hade kampanjen »Putin måste avgå« startat genom ett upprop som publicerades i nättidningen *Ježjednevnyj Zjurnal* i syfte att samla in namnunderskrifter. Texten, som rikta- des till »Rysslands medborgare«, målar upp en kraftigt negativ bild av Putins arbete. »Det första men nödvändiga steget på väg mot ett nytt, fritt Ryssland är att avskaffa putinismen«, sägs det.³⁶ Flera ryska oppositionsaktivister och många framstående personer inom

ryskt kulturliv har uttryckt sitt stöd för kampanjen.

Faktum är dock att det inte längre bara är de »vanliga« aktivisterna som kräver Putins avgång, utan också allt fler »vanliga« ryssar. Boris Nemetsav, en av oppositionens ledargestalter, tror att år 2010 kommer att bli »det stora proteståret mot Putin«.³⁷ Putins persona har i mångt och mycket skapats av (de alltmer effektivt kontrollerade) massmedierna snarare än av gräsrotsrörelser. Att en text som uppropet för hans avgång publiceras på nätet blir därför ett stort hot mot hans position.

Popularitetssiffrorna har försämrats för Putin. Den ekonomiska nedgången under 2008 drabbade Ryssland, men också Medvedev som president. De ekonomiska problem som redan fanns, såsom bristande konkurrens, de statliga bolagens dominans, korruption, byråkratisk ineffektivitet och orättvisa regler på marknaden, blev än tydligare. Även det ryska beroendet av gas- och oljeexporten märktes tydligare. Det är inte orimligt att tänka sig att de ekonomiska reformer som Putin kunde skjuta på framtiden tack vare den starka

34. »Putin – ett strategiskt maktgeni«, svt den 8 maj 2008 (http://svt.se/2.88979/1.1138117/putin_-_ett_strategiskt_maktgeni?lid=senasteNytt_1075446&lpos=rubrik_1138117), hämtningsdatum 7 juli 2010).

35. Simon Shuster, »Anti-Putin Movement Gains Confidence in Russia«, i *Time* den 7 mars 2010 (<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1969996,00.html#ixzz0hmqBE1K4>), hämtningsdatum 7 juli 2010).

36. »The Anti-Putin Manifesto«, Radio Free Europe den 11 mars 2010 (http://www.rferl.org/content/The_AntiPutin_Manifesto/1981120.html), hämtningsdatum 7 juli 2010).

37. Shuster, »Anti-Putin Movement Gains Confidence in Russia« (2010).

ryska tillväxten för Medvedev kommer att framstå som brådsökande. Att dessa impopulära reformer kommer gå hand i hand med än svagare stöd för den nye presidenten och för Putin är nog en inte alltför vågad gissning. Putin grundade sin popularitet på många faktorer, men inte minst på Rysslands ekonomiska framgångar under hans presidentperiod. Ett ökat organiserat motstånd i kombination med en även fortsättningsvis besvärlig ekonomisk situation talar för att Putin kommer att få det svårt att hålla fast vid rollen som den populära ledaren som visar vägen för det nya Ryssland.

Även om Putin inte framstår som den typiske populistiske ledaren, påminner han på många sätt om den karismatiska, populistiske landsfadern som serverar enkla vi mot dem-argument och vinner popularitet genom ekonomiska reformer och nationella framsteg. Putin har också varit nära förknippad med utvecklingen av det parti som hela tiden ställt sig bakom hans kandidatur och presidentskap. Därtill kan mobiliseringen av Putin-

trogna ungdomsrörelser betraktas som en personcentrerad massmobilisering typisk för populistiska rörelser.

Putin har dock inte som den typiske populisterna värdjat till folket om att motarbeta elitstyret och orättvisa maktförhållanden. Inte heller kan man tala om ett Ryssland där den populistiska politiken vuxit sig stark underifrån via civilsamhälle och gräsrotsrörelser. Bättre är att betrakta Putin som en produkt av planering inom Kreml, stormaktspolitik, makthunger och ekonomiska intressen – men också av den mediala rapporteringen om den starke och manlige ledaren som gör sig så bra på uttrycksfulla bilder. Hela Central- och Östeuropa har haft att under en period av bara 20 år skapa nationella identiteter och folkstödda ledargestalter i en ny postsovjetsk kontext. Detta är en process som knappast går snabbt och som knappast är färdig. Onekligen blir det intressant att se vad både Medvedevs på många vis annorlunda ledarstil och de tilltagande protesterna mot Putin kommer att leda till.